

Henry van de Velde.

de wereld van henry van de velde

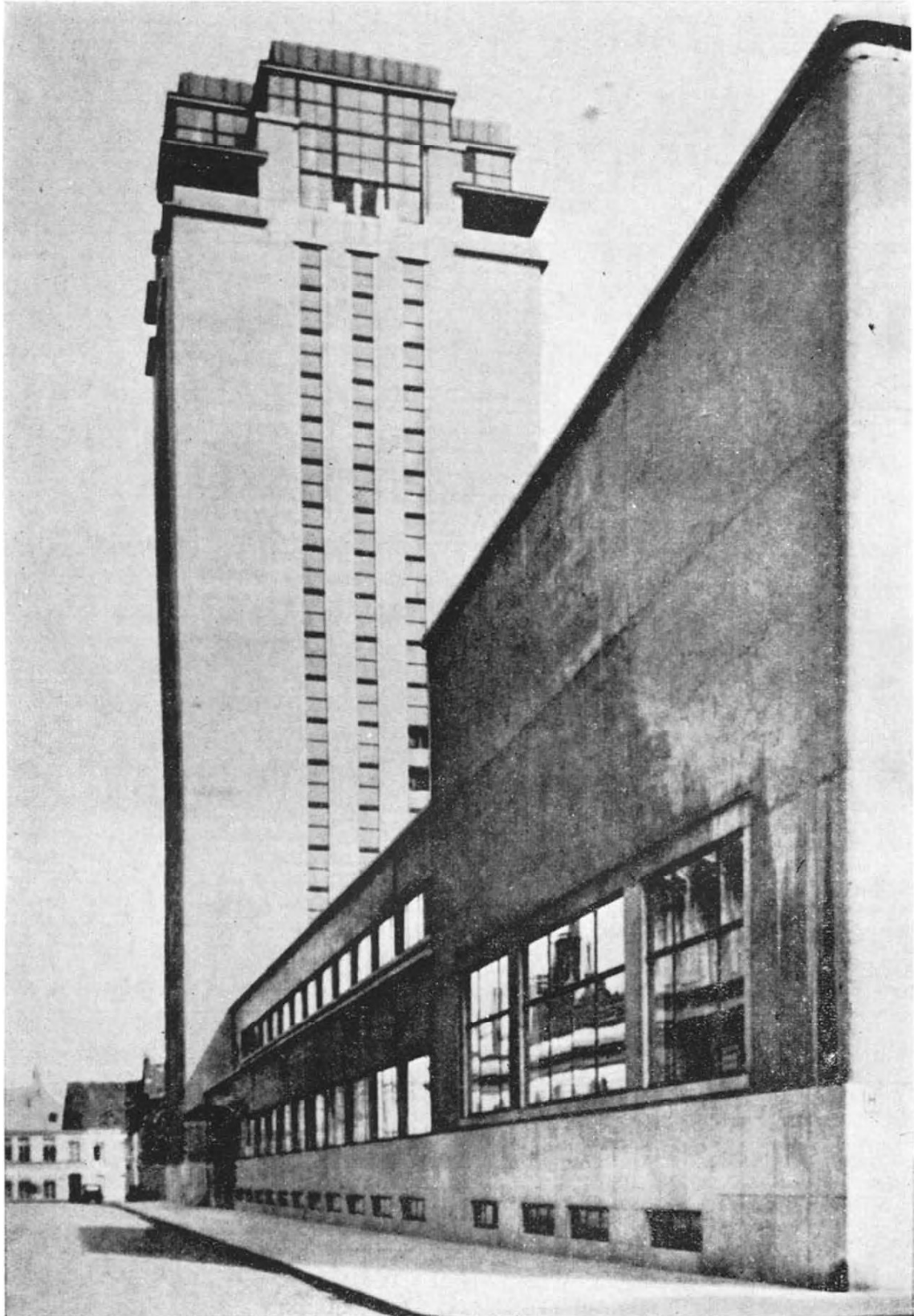
fernand bonneure • brugge

Henry van de Velde (1863-1957) is zo'n overrompelende persoonlijkheid geweest, zijn wereld was zo ruim en zo alomvattend, dat het gewaagd lijkt een „Gesamt-blick“ op hem te richten. Prof. A.M. Hammacher (1) is zich daar ook van bewust in de proloog van zijn bewonderenswaardig boek «De wereld van Henry van de Velde», dat nu wel het standaardwerk over deze pionier zal worden. Hij is in zijn poging inderdaad volkomen geslaagd. Er zullen ongetwijfeld nog details in privé-archieven onaangeroerd zijn gebleven - Van de Velde was een fervent briefschrijver en hij is in zijn leven vele keren verhuisd - maar het boek biedt ons een bijzonder rijk gedocumenteerd inzicht in zijn complexe persoonlijkheid en in de grote verscheidenheid van zijn werkzaamheden.

Schilder.

Het eerste milieu waarin wij Van de Velde leren kennen is het ouderlijk huis. Het gezin (le foyer) zal overigens in zijn gehele leven een bijzondere rol spelen en is ook een van de uitgangspunten van zijn estetica geweest. Apoteker Van de Velde had zeven kinderen, was een verwoed muzikkliefhebber en vriend van Peter Benoit, die er geregeld aan huis kwam. Hij staat echter weigerig tegenover de artistieke carrière die zijn zoon wil beginnen; bij moeder echter (Jeanne Depaepe) vindt Henry wel gehoor. Reeds tijdens zijn studentenjaren (oude humaniora aan het ateneum van zijn geboortestad Antwerpen) zoekt Van de Velde steeds contact met anderen, komt in hem reeds de drang naar boven om te leiden, te dirigeren. Hij sluit een levenslange broederlijke vriendschap met Max Elskamp (1862-1931) - wiens volledig werk zopas door de zorgen van Marie Gevers werd heruitgegeven en binnen de maand was uitverkocht - dichter van de generatie van Verhaeren en Maeterlinck, een vrij eenzelve, laat-romantische figuur, bij wie echter het hermetisme van de symbolisten spoedig gehoor en antwoord krijgt. Zij hebben zeer veel brieven met elkaar gewisseld. In één ervan schrijft Elskamp: „N'oublie jamais, qu'en rêvant l'art, nous avons contracté tous les deux la maladie idéale, la plus douloureuse de

De Universiteitsbibliotheek te Gent (1936-1940).

toutes.” Van de Velde zou het zijn leven lang ondervinden. Elskamp niet minder. Door Elskamp ook, die een weemoedig maar diep nadenkend man was, wordt Van de Velde bewust van het onvermijdelijk isolement dat een van de kondities is van het artistieke scheppen. Tot aan zijn dood zal Van de Velde bezeten zijn van de «exil»-gedachte, het niet-tuis zijn, de verbanning - bijna altijd een bron van leed.

Na zijn academische opleiding te Antwerpen - de enige artistieke scholing die hij ooit heeft genoten en waarmee hij nog herhaaldelijk overhoop lag - wordt hij kunstschilder. Hij leert de school van Barbizon kennen, bewondert vooral Jean-François Millet (1814-1875), de Kempense pleinairist Adriaan-Jozef Heymans (1839-1921) en de stoutmoedige interieurschilder Henri De Braekeleer (1840-1888). Na verschillende korte verblijven te Parijs (1884-1887) komt hij vooral in de ban van Georges Seurat (1859-1891). Van de Velde wordt lid van «Les XX» (2), leert het Belgisch neo-impressionisme kennen van William Finck, Georges Lemmen en vooral van Theo Van Rysselberghe (die o.a. een prachtig portret schildert van Van de Veldes vrouw, Maria Sèthe). Pointillisme is volop aan de orde, maar reeds in deze periode zien wij de golvende, gebogen lijn, de arceringen opduiken, soms een beetje «spielerisch» ten nadele van de structuur van het schilderij. Hij heeft ook grote bewondering voor Van Gogh, die in sommige van zijn latere landschappen overigens ook op deze rondingen, deze bijna decoratief gebogen lijnen beroep deed.

Ontwerper.

Op zijn huwelijksreis naar Nederland leert Van de Velde de weduwe van Theo van Gogh kennen en ziet hij vele schilderijen van Vincent. Tijdens en onmiddellijk na deze reis grijpt er een totale verandering paats in Van de Veldes artistieke visie. Hij zegt vaarwel aan het schilderij, dat hem te uitsluitend zelf-expressie lijkt en niet mededeelzaam genoeg is. Hij wil de kunst, zijn kunst, integreren in de maatschappij, en hij zal beginnen met zijn eigen levensmilieu.

Hij laat in 1895 te Ukkel zijn woning «Bloemenwerf» bouwen - in 1906 zal de eigen woonkreatie worden voortgezet te Ehringsdorf-Weimar, in 1921 met «De Tent» te Wassenaar en in 1927 tenslotte met «Het nieuwe huis» te Tervuren. Het is volledig functionele bouwkunst, met geen enkele rechthoekige kamer, een centraal trappenhuis en evokatieve meubelen. Vanuit «Boemenwerf» begint Van de Velde met het scheppen en produceren van meubelen, boekbanden, drukken, behangsels, tapijten, alles naar een vernieuwende vorm en een eigen inzicht, in een nieuwe, ijverige kruistocht tegen het lelijke. In een lezing spreekt hij zelfs over «le déblaiement d'art». Hij is begonnen met het boek, het voertuig van de idee, waarvoor zijn grote stimulerende voorbeeld William Morris was en een van zijn eerste creaties, op verzoek van August Vermeylen, bestond uit de typografie en de verluchting met Japanse tederheid en zwier van het bekende tijdschrift „Van Nu en Straks”.

Van de Velde engageert zich als creatieve, hervormende ontwerper en vanaf 1908 als leider van de groothertogelijke kunstnijverheidsschool te Weimar. In 1914 wordt hij als Belg verdacht gemaakt in Duitsland. Hij kan in 1917 de wijk nemen naar Zwitserland, waar hij zogenaamd kunstonderwijs zal moeten verstrekken aan Duitse krijgsgevangenen, maar waar hij zijn kring van relaties ook aanzienlijk uitbreidt met o.a. Romain Rolland en Frans Masereel. In deze tijd ook is zijn contact met Camille Huysmans te situeren, die al het mogelijke doet om hem naar België terug te krijgen en daarin ook slaagt. Na een kort verblijf in Nederland, waar hij Thorn Prikker, Toorop, Derkinderen leert kennen, maar vooral mevrouw Kröller-Müller ontmoet, wordt hij in 1926 door Koning Albert ontvangen en krijgt hij de leiding van het nieuw gestichte **Isad** (Hoger Instituut voor Decoratieve Kunsten in de vroegere Ter Kameren abdij te Brussel) een functie die hij tien jaar lang zal waarnemen. Tegelijk wordt hij vanaf 1926 hoogleraar in de geschiedenis van het bouwen aan de Gentse Rijksuniversiteit.

Van de Velde is echter geen kunsthistorikus, ook geen kunstcritikus, maar een

Henry van de Velde: „De oogster“ 1891-1892.

creatief bezeten mens, die evenveel belang en aandacht zal hechten aan de vorm van een papiersnijder als van een heel teaterkompleks.

In bouw- en interieurkunst was ornament het toverwoord. Hij gaat er tegen in. Vanuit de ekspressieve maar funktionele ronding van de boerengebaren (een van zijn eerste geschriften handelt over de boer en de kunst), over de ronde toets of de punt van Suerat vindt hij zijn eigen ekspressie die men de Jugendstil (3) zal noemen. De lijn heeft voor Van de Velde niet een vlakke, zuiver grafische, maar wel een ruimtelijke betekenis. Het is het gebaar dat als motorische kracht in de lijn uitmondt. De lijn heeft een dynamische, dramatische kracht. Zij is energie, beweging, ruimte, psychologie. De man van de kurve heeft de lijn tot symbool gemaakt. Hiervoor vindt hij de voorbeelden in de natuur, in de vormen die daar groeien naar een intrinsieke wet die hun functie bepaalt en waardeert. Dit is overigens in de kunst van alle tijden tot uitdrukking gekomen, tot en met de Renaissance. Barok, Rococo en latere stijlen hebben deze organisch gegroeide eenheid verknoeid. Ornamentiek in se is niet uit den boze, wel de nodeloze, grillige, buitenissige, opgeplakte versiering: «het meest uitgesproken ekzeem van het historisme». Zijn hang en zijn vasthouden aan de pure, eenvoudige vorm wordt nog bevestigd door een reis naar Griekenland en het Midden-Oosten en door zijn omgang met het spirituele vertikalisme dat ook Nietzsche voorhoudt. Deze instelling heeft hij in een jarenlange werkzaamheid praktisch verwezenlijkt in gebouwen, meubels, juwelen, kleding, gebruiksvoorwerpen, monumenten. In Duitsland bijv. de woning van zijn vriend graaf Kessler, winkels, een kapperssalon te Berlijn; de Kunsthochschule te Weimar, het Werkbundtheater te Keulen. In Nederland het Rijksmuseum Kröller-Müller te Otterlo (1937-1953), villa's te Wassenaar. In België, naast zijn woningen te Ukkel en te Tervuren, de universiteitsbibliotheek te Gent, het huis Wolfers te Brussel, de villa en het ziekenhuis van Dr. Martens te Astene, de pakketboot Prins Boudewijn, het Peter-Benoit-monument te Antwerpen, het de Merode-gedenkteken te Brussel. Als

leraar hield hij het vooral bij tekenen (vooral technisch tekenen), bij algemene cultuur (later beter uitgewerkt door zijn opvolger in Ter Kameren, Herman Teirlinck), bij een volgehouden contact met artiesten van alle disciplines en bij typografie en boekversiering.

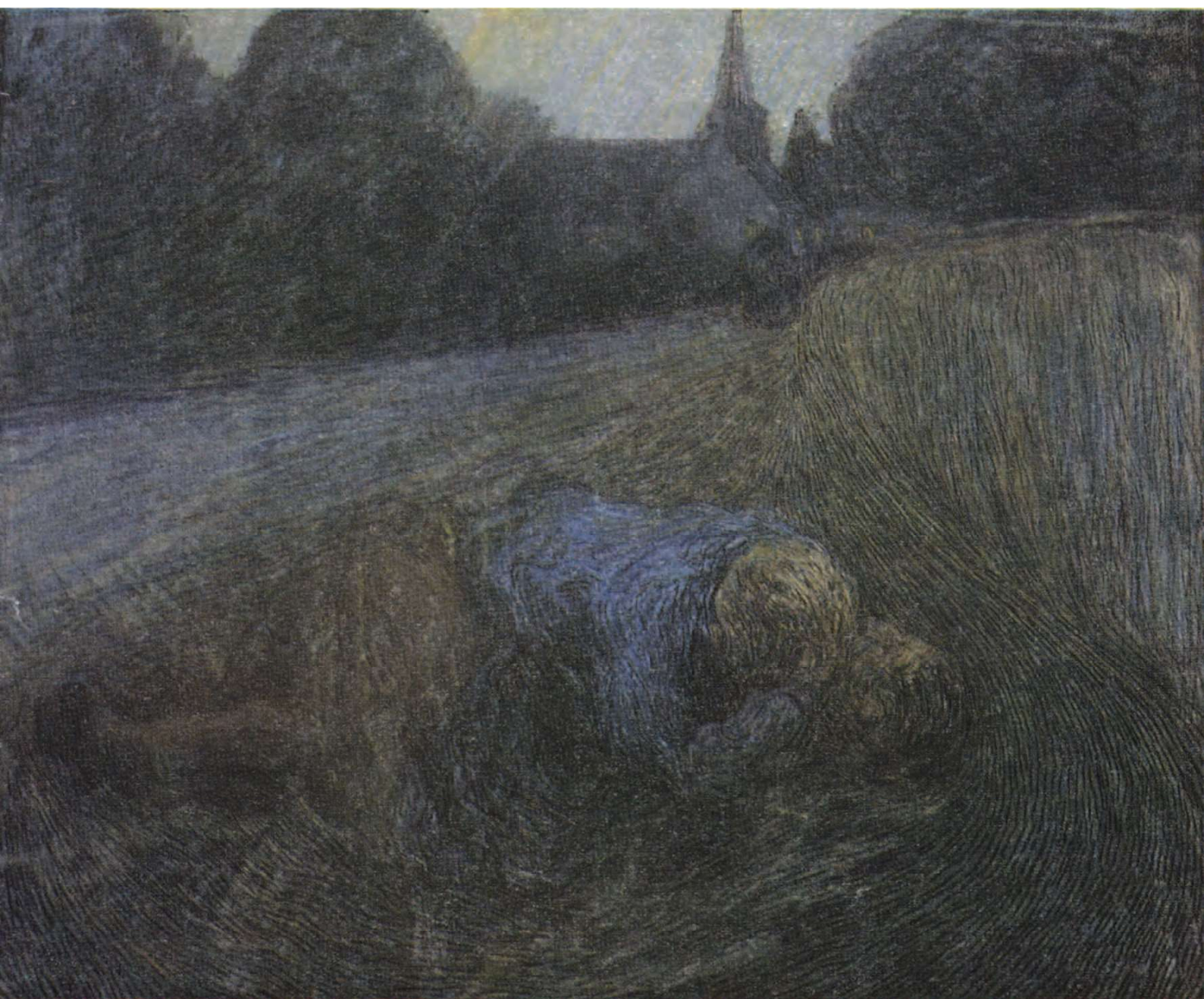
Deze Vlaming die in Duitsland, Zwitserland (waar hij in 1957 overleed) en Frankrijk de erkenning bekam die hij in eigen land nooit of slechts schoorvoetend heeft gekregen, was een internationalist en een pacifist. Hij heeft de moderne kunst een aanzienlijke vernieuwende stuwning gegeven. Het boek van prof. Hammacher is een ode aan het zuivere scheppen van deze pionier.

---

(1) **De Wereld van Henry van de Velde**, het scheppen van de Art Nouveau, de Jugendstil, de Modern Art en de eerste vijftig jaar van de moderne kunst, door Prof. A.M. Hammacher. 354 blz. 148 illustraties. Uitvoerige bibliografie, een synoptische tabel en een katalogus van schilderijen, tekeningen en etsen. 1967. Uitg. Mercatorfonds, Antwerpen en G.B. van Goor Zonen's, Den Haag. Dit boek, dat tot stand kwam op initiatief van de Bank van Parijs en de Nederlanden, verscheen tegelijk in het Frans (Hachette, Paris) en het Duits (Dumont Schauberg, Köln).

(2) **Les XX** (Les Vingt) is de naam van een vereniging van vooruitstrevende kunstenaars, te Brussel opgericht in 1883 door Octave Maus. De meest bekende leden ervan waren: Willem Vogels, James Ensor, Theo Van Rysselberghe, Félicien Rops, Georges Minne, ook buitenlanders als Auguste Rodin, Jan Toorop, Paul Signac. Verdedigde het impressionisme. Werd in 1893 ontbonden en door Maus omgevormd tot de nieuwe kring „La Libre Esthétique“.

(3) **Jugendstil** is de naam van een stijlvernieuwing die rond de eeuwwisseling (1890-1910) vooral in West-Europa doorbrak in de plastische kunst en een grote weerslag had op de decoratieve en gebonden kunsten (en tans opnieuw in typografie en publiciteit een zekere wederopbloei kent). Andere namen: Art Nouveau, Style Liberty, Yachting Style. De naam komt van het tijdschrift „Die Jugend“ (München, 1896). en de beweging is een reactie tegen het herhaald hernemen van motieven uit vroegere eeuwen, vooral in de bouw- en sierkunst. De kunstenaars van deze richting gaan ervan uit dat de bouw van een huis, de aankleding van een kamer, de typografie en de band van een boek, de vorm van juwelen e.a. moet ontstaan vanuit één eenheid, één instelling, één idee. Typisch voor de Jugendstil is het inbrengen van en het vasthouden aan de gebogen lijn (die reeds was aangekondigd door de Prerafaëlieten in de 19e eeuw), wat aan de richting ook de spotnamen makaroni- of serpentinestijl gaf. Voornaamste vertegenwoordigers: William Morris, de fameuze vernieuwer van de typografie, Henry van de Velde, Victor Horta, de architect van o.a. het Volkshuis en het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel, en de Nederlandse artiesten Toorop, Thorn Prikker, Derkinderen. De Jugendstil vormde de directe aanleiding tot het ontstaan van de abstracte kunst, hoewel verschillende kunstenaars (o.a. Van de Velde) van deze richting het niet eens waren met het geometrisch neo-plasticisme van de iets later ontstane Stijl-groep.

Henry van de Velde: „Liefdespaar in het hooi“ (1891).